

COVID-19 KRİZİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ SİĞİNMACILARIN DURUMU

GİRİŞ

İlk olarak 2019 yılının sonunda Çin'in Wuhan kentinde görülen COVID-19, kısa zamanda birçok ülkeye yayılmış ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından salgın olarak ilan edilmiştir. Türkiye'de COVID-19'a dair ilk resmi vaka açıklaması 10 Mart 2020 tarihinde yapılmıştır. 27 Mayıs 2020 itibarıyla ulaşılan son güncellemeye göre yaklaşık 160.000 tespit edilmiş pozitif vaka bulunmaktadır.

Türkiye'de, salgının yayılımını önlemek amacıyla başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere ilgili kamu kurumları ivedilikle önlemler almıştır. İlk olarak, yurtdışı giriş çıkışları kısıtlanmıştır. Hastalığın daha fazla etkilediği bilinen kronik rahatsızlığı olanlarla, 65 yaş üstü ve ardından taşıyıcı olma potansiyeli olduğu düşünülen 20 yaş altı çocuk ve gençler için sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir. Tüm restoran, kafe, alışveriş merkezi, vb. yerler kapatılmış ve ibadethanelerde ibadetlere ara verilmiştir. Salgının Türkiye'de görüldüğü ilk günlerden itibaren, alınan tedbirler kapsamında tüm eğitim faaliyetlerine uzaktan devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye'de COVID-19 salgını kapsamında alınan tedbir ve getirilen kısıtlamalardan en çok etkilenen gruplardan biri de kuşkusuz sığınmacılar olmuştur. Bu gruba yönelik tespit edilen etkilerin başında, geçim kaynaklarına erişim kısıtlılığı gelmektedir. Büyük bir çoğunluğu üretim ve hizmet sektöründe çalışan sığınmacıların yaşam koşullarının zorlaşması ve bazı hizmetlere ulaşmadaki sıkıntıları ön plana çıkmıştır. Dünya genelinde en büyük sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapan Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kayıtlarına göre 3,6 milyon Suriyeli ve 311 bin Suriyeli olmayan kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Salgın sürecinde mültecilerin çoğu kalabalık ortamlarda ve zor koşullarda yaşamalarından dolayı artan bulaşma ve yayılma riskiyle, virüse karşı daha savunmasız hale gelmektedir.

Siğinmacıların Durumlarının Değerlendirilmesi

COVID-19 salgınının ve beraberinde getirilen kısıtlamaların, siğinmacılar üzerinde yarattığı etkinin ölçülmesi amacıyla Mülteci Destek Derneği¹ tarafından bir alan çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen durum çalışma ile siğinmacıların bu süreçte yaşadıkları sorunlara ışık tutulması ve sağlanan verilerle, mevcut durum ve kriz sonrası müdahalelerinin tasarımı destek olunması için öneriler geliştirilmiştir.

Söz konusu bu çalışma kapsamında tele anket yöntemi ile nicel ağırlıklı veriler toplanmıştır. Çalışma, Arapça ve Farsça konuşan görüşmeci tarafından yürütülmüş ve toplamda 385 siğinmacı hanesine ulaşılmış olup, hane başına yaşayan birey sayısının beş olarak tahmin edildiği durumda, söz konusu çalışmanın yaklaşık 2.000 bireyi kapsadığı varsayılabilir. Görüşülen kişilerin 198'i kadın siğinmacı ve 187'si ise erkek siğinmacı olmuştur.

Türkiye'deki on sekiz yaş üstü tüm siğinmacıları hedef grubu olarak belirlenerek tasarlanan söz konusu çalışmada, resmi verilere göre, yoğun siğinmacı yerleşimci oranına sahip olan il ya da iller (Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kilis, Mardin, Şanlıurfa ve Ankara) tüm coğrafi bölgelerinin temsilcileri olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca, Ağrı, Burdur, Isparta, Kars, Kırıkkale, Manisa, Samsun, Trabzon ve Yalova illeri de siğinmacılara yönelik sivil toplum kuruluşlarının sağladığı hizmetlerin sınırlı olduğu yerlerdeki durumun göz ardı edilmemesi amacıyla seçilmiştir. Türkiye'deki farklı 18 ilden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile 1.000 kişi seçilmiş, %95 güven aralığında ve %5 hata payı ile yapılacak çalışma için örneklem boyutu 385 olarak belirlemiştir.

COVID-19 krizinin sağlık, eğitim, temel ihtiyaçlara erişim ve sosyal uyum gibi başlıklarda siğinmacıların üzerindeki etkilerinin belirlenmesi önemlidir. Bu tür çalışmalar, salgın dönemde yapılan bilgilendirici ve hizmetlere erişimi destekleyici faaliyetlerin yanı sıra, önümüzdeki süreçte siğinmacılara yönelik yapılacak iyileştirmelere yönelik politikaların belirlenmesi için önemli bulgular açısından da önemlidir.

Salgın Hakkında Farkındalık

COVID-19 hakkındaki farkındalık, kişilerin kendilerini ve çevrelerini etkileyebilecek herhangi bir riskli hareketten kaçınarak bu kriz halinin bireyler üzerindeki etkisinin azaltılması ve sonlandırılması açısından önemlidir. Hastalık hakkındaki güncel bilgilere çoğunlukla kendi dillerinden eriştiklerini belirten katılımcıların, belirlenen ve alınması gereken önlemler konusunda birtakım eksikliklerle birlikte, temel düzeyde bilgi sahibi oldukları görülmüştür.

Gerçekleştirilen çalışmada maske kullanımı, sosyal izolasyon ve dezenfeksiyon yöntemleri gibi konularda çok yüksek oranda farkındalık olduğu saptanmıştır. Ateş ve öksürük gibi yaygın belirtilere dair farkındalık oranları oldukça yüksek olmakla birlikte bitkinlik, nefes darlığı, tat ve koku alamama gibi belirtilerin anket katılımcıları tarafından daha az bilindiği saptanmıştır. Söz konusu eksikler, kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin çok dilli iletişim çalışmaları ile giderilmelidir.

Katılımcılar tarafından, bilgiye erişim kaynağı olarak işaret edilen en popüler mecranın, %79 oran ile ana dillerinde sosyal medya kanalları olduğu görülmüştür. Ayrıca siğinmacıların sağlık hizmetlerine yönelik güncel duyurulardan yeterince haberdar olmadığı gözlemlenmiştir. Hastanelerin, çoğunlukla acil vakaları kabul etmesi, bulaşma korkusu ve

¹ Mülteci Destek Derneği (MUDEM), <http://www.mudem.org/>

sokağa çıkma kısıtlaması gibi konular nedeniyle, sağlık hizmetlerine erişim konusunda birtakım engeller ve çekinceler söz konusu olmaktadır. Gebelik, kronik rahatsızlık ve engellilik gibi özel ihtiyaçları bulunan sığınmacılar açısından bu engel ve çekinceler büyük risk oluşturmaktadır.

Sağlık Hizmetlerine Erişim

COVID-19, tüm insan toplulukları üzerinde ciddi derecelerde olumsuz etkiler yaratmıştır. Özellikle hassas gruplardan sayılan sığınmacılar, bu süreçte en fazla risk altındaki gruplardandır. Bu sebeple söz konusu olan savunmasız gruplar tarafından karşılaşılan temel ihtiyaçlardan birinin de sağlık hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim olduğu görülmektedir.

Gerçekleştirilen anketler sonucunda katılımcıların %48'i COVID-19 salgını sürecinde hastane randevuları, ilaç temini, raporların yenilenmesi gibi sağlık hizmetlerine yönelik yapılan güncellemeler hakkında bilgileri olduğunu, %52'si ise yeterli bilgilerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Anket sonuçlarına göre, erkeklerin %54'ünün, kadınların ise sadece %40'ının güncellemeler ile ilgili bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Kişilerin bu kritik süreçte yeterli bilgiye sahip olmamaları, sağlık hizmetlerine erişme konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir ve bu bağlamda bilgilendirilme çalışmalarının önemi fazlasıyla öne çıkmaktadır.

Anket uygulanan katılımcıların %34'ünün hanesinde diyabet, hipertansiyon, organ yetmezliği veya kanser gibi kronik hastalığı olan en az bir kişi bulunmaktadır ve kronik hastalık taşıyan bireylerin çoğunlukla erkek olduğu gözlemlenmiştir. Kronik hastalığı olan kişilerin, bu olağanüstü durumdan daha fazla etkilendiği ve hastalığı yenme olasılığının düşük olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu süreçte söz konusu hassasiyetleri taşıyan sığınmacıların bu açıdan da risk grubunda yer aldıklarını ve sığınmacı olmaktan ötürü ortaya çıkmış hassasiyetlerinin arttığını söylemek mümkündür.

Anket katılımcılarının aile üyeleri dahil %99'una COVID-19 tanısı konmadığı öğrenilmiştir. %1'lik bir oranla tanı testlerinde pozitif teşhis konulan kişi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmanın yayınlandığı 18 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla Türkiye'de 149.435 pozitif vaka tespit edilmiştir. Bu da, toplam ülke nüfusunun %0,18'ine tekabül etmektedir. Bu bağlamda, yaklaşık 400 haneyi kapsayan bu çalışmada ortaya çıkan %1'lik oran, Türkiye'deki pozitif vaka sayısının toplam nüfusa oranını teşkil eden %0,18'in yanında oldukça yüksektir. Bu durum, sığınmacılara yönelik acil bilgilendirme çalışmalarının önemini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Çalışma kapsamındaki katılımcılar arasında, tanı testlerinde pozitif çıkma durumunda sınır dışı edilme, evden veya işten çıkarılma gibi korku ve endişeler sebebiyle hastaneye gitmeye istekli olmadıkları sonucu da çıkmıştır. Kalabalık yaşanan barınma koşullarında veya iş yerlerinde hijyen ve sosyal mesafeye yeteri kadar dikkat edilememesi de virüsün yayılmasına ortam hazırlamaktadır. Bu nedenle, hukuki olarak müdahale ve takibin güç olduğu kayıt dışı çalışma hariç, sınır dışı edilme, evden çıkarılma vs. gibi gerçek dışı endişelerin giderilmesi, kişilerin zamanında sağlık kuruluşlarına başvurması açısından önemlidir. Toplum sağlığı açısından da büyük önem taşıyan bu husus, ancak etkin bir iletişim ile çözüme kavuşabilir. Bu konu da birçok diğer başlıkta olduğu gibi, tüm paydaşların, bilgilendirme konusundaki boşluğu acilen doldurmaları gerektiğini işaret etmektedir.

Bu süreçte sağlık hizmetine erişemediğini belirtenlerin çoğu hastaneye randevu almadan veya maskesiz bir şekilde gitmiş olmalarından dolayı sağlık hizmetlerinden

yararlanamadıklarını dile getirmişlerdir. Sağlık tesislerinin sadece acil vakalara müdahale etmesi, ekonomik sebepler, Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan "evde kal" çağrısı, COVID-19 hastalığının bulaşmasından korkulması ve belirli yaş gruplarına uygulanan sokağa çıkma kısıtlaması sebebiyle kişiler, sağlık hizmetlerine erişim bakımından engellerle karşılaşmakta ve çekinceler yaşamaktadırlar.

Eğitime Erişim

Türkiye'de COVID-19 salgını kapsamında alınan tedbirlerden en çok etkilenen alanlardan biri de eğitim olmuştur. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitimde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla 23 Mart 2020 tarihinde uzaktan eğitim sistemine geçilmiştir.

Ankete katılan yararlanıcıların %53'ünün hanelerinde okul çağında olan en az bir kişi bulunurken, bu katılımcıların %83'lük bir kısmı uzaktan eğitim programları hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Uzaktan eğitim programları hakkında bilgi sahibi olma oranının oldukça yüksek olmasına rağmen, bu gruptaki katılımcıların yalnızca %69'u hanelerinde uzaktan eğitim hizmetlerine erişebilmektedir. Ayrıca, hanesinde okul çağında birey bulunan katılımcıların %25'i, uzaktan eğitim hizmetlerine erişebilmek için gerekli olan internet bağlantısı, televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon, vb. imkânlarla sahip olmadığını belirtmiştir. Çevrim içi/uzaktan eğitim sistemi hakkında çoğunlukla bilgisi olan katılımcıların hepsi aynı şekilde bu hizmetten yararlanabilmek için yeterli imkân ve araçlara sahip değildir.

Dil bariyerinden dolayı hali hazırda birtakım engellerle karşılaşan sığınmacılar için uzaktan eğitim konusu sıkıntılara neden olmaktadır. Uzaktan eğitime tabi olan çocuk ve gençlerin, normalleşme sonrası yetiştirme programlarına tabi tutulması gerekebilir. Bu anlamda, sivil toplum kuruluşlarının da, Milli Eğitim Bakanlığı ile koordineli bir şekilde yetiştirme programları uygulaması ya da uygulanan programlara destek vermesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Geçim Kaynaklarına Erişim

Sokağa çıkma kısıtlaması gibi yüksek derecede önem teşkil eden bilgilerin sadece Türkçe dilinde duyurulması, temel ihtiyaçlar bakımından takip edilmesi gereken bilgilendirmelere erişimi kısıtlanmıştır. Ancak İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Sağlık Bakanlığı tarafından Türkçeye ek olarak Arapça ve İngilizce dillerinde de yapılan salgına ilişkin önlemleri içeren paylaşımlar, sosyal izolasyonun tesisi ve kalabalık çalışma ortamlarında gerekli tedbirlerin alınması anlamında oldukça etkili bir zemin sağlamıştır.

Söz konusu ekonomik değişikliğin nedenine dair gerçekleştirilen ölçümde ise işten çıkarılma, ücret kesintisi ve günlük işlerin sonlandırılması kaynaklı nedenlerin sırasıyla, değişim oranında en yüksek paya sahip oldukları saptanmıştır.

Sığınmacıların temel ihtiyaç ve geçim kaynaklarına erişimlerini destekleyici çalışmalar gerçekleştirilmesine rağmen, bahsi geçen grubun COVID-19 krizi süresince ekonomik olarak olumsuz etkilendiği ve yürütülen çalışmaların yeterli olmadığı görülmüştür. Çoğunlukla güvencesiz işlerde çalışmak durumunda kalan sığınmacılar, bu dönemde temel ihtiyaç ve geçim kaynaklarına erişimde ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Ankete katılan kişilerin %91'i salgından ekonomik olarak etkilendiklerini belirtmiştir. Çalışmada, sığınmacı tarafından sahip olunan işin devam edip etmediği konusuna odaklanıldığında ise ankete katılan kişilerin %87'sinin işlerine devam edemedikleri saptanmıştır. Ayrıca 20 yaş altı ve 65 yaş üstü kişilere yönelik sokağa çıkma kısıtlamaları, geçim kaynaklarına erişimi daha da fazla

sınırlandırmış, özellikle kalabalık ailelerin geçimlerini sağlamaları zorlaşmıştır. Yaşadıkları zorluklar büyük oranda işten çıkarılma, ücret kesintisi ve günlük işlerin sonlandırılmasından kaynaklanmaktadır.

Geçim kaynaklarına erişimin sınırlandırılması ile birlikte kişilerin temel ve acil ihtiyaçlara erişebilmelerinin de sınırlandırılmıştır. Çalışmada ulaşılan kişilerin %90'ı yeterli gıdaya, %39'u barınma olanaklarına, %30'u gerekli enerji kaynaklarına, %28'i hijyenik materyale, %17'si minimum sağlık koşullarına ve %10'u eğitim ve giyeceğe erişimde engeller yaşadığını dile getirmiştir.

Maddi anlamda yaşanan sıkıntıların sağlık, eğitim ve sosyal uyum gibi diğer alanları yüksek oranda etkilediği ve etkilemeye devam edeceği düşünülmektedir. Yapılan anketler sonucunda sığınmacıların sivil toplum kuruluşlarından beklentilerinin, ilk etapta temel ihtiyaçlarına erişimi sağlayacak maddi yardımlar olduğu görülmüştür.

Son Söz

COVID-19 salgını sadece bir sağlık krizi olmaktan öte; sosyal, ekonomik ve siyasi etkilerini uzun süre hissettirme potansiyeli olan küresel bir insanlık krizine dönüşmüştür. COVID-19'un sosyal ve ekonomik etkileri sebebiyle zorluklar yaşadıkları bilinen sığınmacılar, özellikle ekonomik açıdan oldukça fazla zorlanmaktadır. Çoğunluğu günlük işlerden elde ettikleri kazançlarla yaşamlarını sürdürmeye çalışan sığınmacılar açısından ekonomik sıkıntıların süre gelmesi sosyal izolasyon ve toplumla entegrasyon süresinin uzamasına neden olmakta ve buda beraber psikolojik olarak zor bir sürece neden olmaktadır.

Ülkemizde COVID-19 salgını kapsamında tüm toplumu kapsayacak şekilde farklı yaş grupları ve iller için belirlenen önlemlerin uygulanmasında sığınmacıların içinde buldukları durumun dikkate alınması gerekmektedir. Kendi ülkelerinden ve evlerinden uzakta yaşamak zorunda olan sığınmacıların bu süreçten en az zararla çıkabilmeleri için alanda bulunan aktörler ve bu kapsamda politika belirleyicileri, içinde bulunulan dönemden hemen sonra, sosyal normalleşme döneminde ilişkin olarak sığınmacılara yönelik sosyal uyumu çalışmalarını belirleyerek gecikmeden yapılacaklara ilişkin faaliyetler başlatılmalıdır.

Normalleşme dönemine geçiş sürecine ilişkin çeşitli grupların, ekonomik, sağlık, eğitim gibi gereksinimleri ve bölgesel farklılıklar da göz ardı edilmeden, gerekli uygulamalar planlanmalı ve hayata geçirilmelidir. Bu konuda ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların eşgüdüm içerisinde çalışmalarına yönelik altyapılar ve ortamlar oluşturulmalıdır.